

องค์ความรู้ ภูมิปัญญา เรื่อง ปราสาทศพ
อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย

ประวัติความเป็นมาของปราสาทศพ บ้านร่องบัวลอย แต่เริ่มเดิมทีการทำปราสาทบ้านร่องบัวลอย เริ่มมีมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๘ โดยมีนายทา ศรีเป็ง นายมา ศรีเป็ง พี่น้องกัน และนายมา ลือชัย (ปัจจุบัน ๓ ท่านนี้ได้เสียชีวิตไปแล้ว) ซึ่งได้สืบทอดการทำปราสาทศพ มาจากบรรพบุรุษที่อพยพมาจากบ้านดอนแก้ว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง โดย ๓ ท่านนี้ได้มาอยู่ที่บ้านร่องบัวลอย ตำบลเวียงชัย อำเภอเวียงชัย ในการทำครั้งแรกเป็นการทำเพื่อช่วยเหลือกันและกันในหมู่ญาติพี่น้องบ้านใกล้เคียง และชาวบ้านในหมู่บ้านเดียวกัน ที่มีญาติพี่น้องตายในบ้าน ก็ช่วยกันทำปราสาทบรรจุโลงศพให้ โดยไม่คิดค่าแรง ค่าจ้างแต่อย่างใด เพียงแต่ให้เจ้าภาพบ้านที่มีคนตาย เป็นผู้ขึ้นขันตั้งทำปราสาทบรรจุโลงศพ เพราะมีความเชื่อมาก่อนทำปราสาทศพจะต้องมีขันตั้ง หากไม่มีขันตั้งจะแพ้ จะซิด จะแพ้ผี ช่วงที่ทำปราสาทศพจะไม่สบายป่วยไข้ จึงต้องมีขันตั้ง โดยเจ้าภาพศพ ต้องจัดเตรียมสิ่งของ ดังนี้

๑. กรวยดอกไม้ ๑ กรวย (ใส่ข้าวตอกดอกไม้ / ดอกไม้สีขาว / รูปและเทียน)
๒. หมากแห้ง ๑ พวง
๓. เหมียง ๑ อม
๔. บุหรี ๑ มวน
๕. เหล้าขาว ๑ ขวด
๖. ไก่ต้ม ๑ ตัว
๗. ไช้ต้ม ๑ ฟอง
๘. สตางค์ ๑๒.๕๐ บาท

จากนั้นมาคนที่เป็นลูกมือทั้งหลายก็มีความชำนาญขึ้นเรื่อยๆ เพราะเป็นงานที่สามารถเรียนรู้ได้ และดูจากรูปแบบโครงสร้าง ก็สามารถทำได้ หรือบางคนเป็นลักษณะครูพักลักจำบ้าง จนมีการเรียนรู้และสืบทอดกันมาหลายรุ่น และแตกแขนงออกเป็นหลายกลุ่ม ในยุคที่เฟื่องฟูที่สุดมีมากถึง ๑๓ กลุ่ม แต่ละกลุ่มจะมีช่างของตนเอง เช่น ช่างตัดไม้ ช่างทำตัวปราสาท ช่างทำหลังคา ช่างทำยอดปราสาท ช่างแกะลาย ต้องลาย จลุลาย ทำซ้อฟ้า ไบระกา หรือช่าง ๑ คน สามารถทำได้ทุกอย่าง การทำปราสาทศพจะสวยงาม ประณีตเพียงใดอยู่ที่การพัฒนาฝีมือและการประยุคค์ของช่างแต่ละคน ความสวยงาม ความอลังการอยู่ที่งบประมาณของคนที่มาสั่งทำ งบประมาณตั้งแต่หลักพันไปจนถึงหลักหมื่น หลักแสน และ การทำปราสาทจะทำสี่ปราสาท ตามวัยของผู้เสียชีวิต เช่น ผู้สูงอายุ ๖๐ ขึ้นไป ใช้สีขาว วัยหนุ่มใช้หลากสี สีแดง สีชมพู พระสงฆ์ใช้สีทอง เป็นต้น จากที่ทำเพื่อช่วยเหลือกันและกันในหมู่ญาติ ในหมู่บ้านก็

แพร่หลายออกไปเป็นที่นิยมของเจ้าภาพมากขึ้น และในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ เป็นต้นมา การทำปราสาทศพ เริ่มทำขาย ในหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และขยายออกไป จนกลายเป็นเชิงธุรกิจในปัจจุบันนี้

กระบวนการ/ขั้นตอนในการผลิต

ในการทำปราสาทศพนั้น กลุ่มช่างจะมีกระบวนการ ขั้นตอนในการทำส่วนประกอบแต่ละส่วน แยกออกจากกัน และทำเตรียมไว้ล่วงหน้าเป็นจำนวนมาก เนื่องจากงานสั่งทำปราสาทศพไม่มีกำหนดที่แน่นอน ขึ้นอยู่กับการเป็นการตายของคนเรา ช่างทำปราสาทศพจึงต้องจัดเตรียมวัสดุทุกอย่างไว้ให้พร้อมตลอดเวลา ที่เรียกกันว่า สั่งเข้าได้สาย สั่งบายได้เย็น หรือ คนใช้ไม่ได้ซื้อ คนซื้อไม่ได้ใช้ โดยมีกระบวนการ และขั้นตอนการผลิต แยกส่วนดังนี้

๑. ส่วนที่เป็นงานกระดาษ ทำลาย แกะลาย ตีองลาย ตัดกระดาษ งานพวกนี้จะให้ช่างผู้หญิงเป็นผู้ทำ โดยการจัดเตรียมวัสดุสิ่งของตามข้อ ๓.๑ วัสดุที่ใช้ในการผลิตให้พร้อม เป็นการตัดลายรูปแบบต่างๆ เตรียมไว้เป็นจำนวนมาก เช่น ซ่อฟ้า หางซ่อฟ้า ไบระกา ดอกตั้ง ฝายหวด นาคต้น กาบเส้า กาบจิว ฝ้ายม่าน ยอดปราสาท ยอดฉัตร (ใช้สำหรับปราสาทศพของพระสงฆ์เท่านั้น)

ตัวซ่อฟ้า

ไบระกา

โดยสิ่งของเหล่านี้ จะต้องจัดเตรียมไว้ให้พร้อมเป็นจำนวนมาก สำหรับใช้กรณีที่มีการสั่งทำปราสาท
เร่งด่วน เช่นสั่งเช้าจะเอาสาย สั่งบ่ายจะเอาเย็น และมีเจ้าภาพมาสั่งพร้อมกันหลายๆ แห่ง

๒. ส่วนที่เป็นโครงปราสาท ตัวปราสาทศพ ช่างผู้ชายจะเป็นผู้ลงมือทำ ดังนี้

(๑) นำไม้ที่เป็นแผ่นใหญ่มาเลื่อยให้มีขนาดเล็กตามต้องการก่อน

(๒) เมื่อได้ไม้ตามขนาดที่ต้องการแล้ว ช่างก็จะนำไม้ขนาดต่างๆ เหล่านั้นมาประกอบเป็นโครงปราสาท โดยอันดับแรกทำโครงเสาเป็นรูปสี่เหลี่ยมด้านไม่เท่า โดยการนำไม้มาประกอบเข้าด้วยกัน ตามขนาดที่เจ้าภาพมาสั่ง เช่นต้องการปราสาทศพขนาดเสา ๘ ต้น หรือ ๑๒ ต้น ๒๔ ต้น โดยช่างจะต้องจัดทำโครงปราสาทไว้เป็นจำนวนมากเช่นกัน

(๓) นำส่วนที่ประกอบเป็นเสาแต่ละอัน มาประกบกันเพื่อทำโครงปราสาท หรือ ตัวปราสาท โดยเริ่มตั้งแต่ทำฐานขึ้นไปเป็นลำดับแรกเพื่อยึดให้ตัวปราสาทตั้งได้

(๕) จากนั้นก็เริ่มทำส่วนที่เป็นตัวฐานด้านบนเพื่อเป็นส่วนรองรับหลังคาปราสาทศพอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งจะได้ลักษณะโครงปราสาท ดังภาพ

๓. ส่วนที่เป็นหลังคาปราสาท ช่างทำปราสาทก็จะจัดทำส่วนหลังคาแยกไว้ต่างหาก เพื่อความสะดวกในการขนย้าย และสามารถยกมาประกอบที่หลังได้ จึงมีการทำปราสาทแยกแต่ละส่วนไว้เป็นจำนวนมาก และพร้อมที่จะประกอบให้แล้วเสร็จภายในวันเดียวได้เลย ในการทำส่วนที่เป็นโครงหลังคาจะมีขนาดเช่นเดียวกับทำเสาปราสาทโดยให้ได้สัดส่วนและมีความสัมพันธ์กันทั้งโครงปราสาท และหลังคา เช่น เสา ๘ ต้น จะทำมุม ๔ เหลี่ยม เสา ๑๒ ต้น ทำมุม ๖ เหลี่ยม เสา ๒๔ ต้น ทำมุม ๘ เหลี่ยม เป็นต้น โดยช่างจะเน้นหลังคารูปทรงไทยมีลักษณะ ๓ ชั้น ๕ ชั้น ๗ ชั้น ๙ ชั้น ขึ้นอยู่กับความต้องการของเจ้าภาพที่มาสั่งทำ (จะทำปราสาทกี่ชั้น)

๔. ส่วนที่เป็นยอดปราสาท (ฉัตร) ในส่วนนี้ช่างก็จะทำแยกไว้ต่างหากเช่นกัน เพื่อความสะดวกในการนำมาประกอบเข้าเป็นตัวปราสาทที่สมบูรณ์ โดยแต่ละส่วนที่กล่าวมาแล้ว หากทำเสร็จแล้วจะเก็บรอไว้ จนกว่าจะมีเจ้าภาพมาสั่ง กลุ่มช่างก็จะระดมกันตกแต่งชิ้นส่วนแต่ละอย่างให้สวยงามและนำมาประกอบกันจนเป็นปราสาทบรรจุศพ ๑ หลัง

๕. การตกแต่งแต่ละส่วน ฐานปราสาท ตัวปราสาท หลังคา ยอดปราสาท

แหล่งที่มาของข้อมูล : สถาบันรณรงค์บัวลอย

๑. นายประเสริฐ ศรีเปิง

๒. นายเจริญ ชัดติยะ

๓. นายรัตน์ เผ่าปินตา

๔. นายอ้าย บุผา

๕. นายอินจันทร์ ปัญญาไว

วัน เดือน ปี ที่จัดเก็บข้อมูล ก.ค.-ก.ย. 2552

ผู้จัดทำองค์ความรู้ นางฉวย ปุธิปิน
นักวิชาการวัฒนธรรมประจำอำเภอเวียงชัย